

Ярошинська Євгенія Іванівна

Життя та творчість

*"В мені пробудилась національна
самосвідомість, краще вже трудитись
для свого народу, як для чужого".
(Євгенія Ярошинська)*

Євгенія Іванівна Ярошинська — письменниця, учителька, особистість, життя та творчість якої ще досі повністю не досліджені. Людина надзвичайної сили волі, непереборного ентузіазму, вона випромінювала оптимізм і просто фантастичну впевненість у тому, що добро таки має перемогти. Вона належала до тих людей, якими зазвичай не опікуються, знаючи, що вони самі дадуть раду і собі, й іншим; переживаннями, внутрішнім світом, почуттями, болями яких не переймаються, звиклі до їхньої сили. Можливо, так рано і так раптово пішла Є. Ярошинська з життя через те, що переповнила її енергія і власних емоцій, і емоцій, пов'язаних з життям інших людей. Усе проживала по максимуму з великою вимогливістю до себе, з переконаністю, що має право вчити інших лише тому, що сама досконало знає.

Євгенія Ярошинська народилася 18 жовтня 1868 р. у с. Чункові Кіцманського повіту на Буковині в сім'ї учителя. Ярошинські виховували двох синів і двох доньок, але насамперед дбали про хлопців як майбутніх голів родин: їм давали вищу освіту, дівчатам, за словами О. Кобилянської, "достатньо було господарського знання, знання красного шиття, а також краснопису і знання святого письма. Читання взагалі, знання французької мови (хоча б лише поверхове), гра на гітарі, на фор— теп'яні, танці — от і все, що давалось дівчині як духовне віно".

Таке духовне віно дістала від батьків і Є. Ярошинська. Початкова грамота вдома і шість класів (закінчила з відзнакою) Чернівецької гімназії, де викладання велося німецькою мовою — оце й уся освіта. Значно більше їй дісталось від Бога — талант і неймовірна працьовитість.

Немаючи можливості втамовувати інтелектуальний голод навчанням в університеті, вона вдома "читала і писала неустанно, що не можна було її від книжок відірвати" — згадував батько. Читала дуже багато: І. Гете, Ф. Шіллера, Й. Гердера, К. Віланда, Г. Лессінга, Г. Гейне, Й. ф. Ейхен— дорфа, А. Шаміссо, Ф. Рюккерта, Е. Гейбеля, Ф. Еберта, Н. Ленау, А. Грюна, звичайно, в оригіналі — німецькою мовою; Дж.-Г. Байрона, Дж. Мільтона, В. Шекспіра, В. Гюго, Ж. Расіна, Ж. Мольєра, Н. Шатобріана — у перекладі.

Уже в юні роки робила вона перші кроки на літературній ниві: в одному з німецьких часописів було надруковано твір шістнадцятирічної Євгенії "Жіноче серце". Редакція дала схвальну оцінку твору, заохочувала до подальшої літературної праці. Але невідомо,

чи мали б ми сьогодні українську письменницю, якби в 1885 р. не почала виходити газета "Буковина", редактором якої був Ю. Федькович. "В мені пробудилась національна самосвідомість, — писала Ярошинська бібліографу І. Левицькому (1850 — 1913) в автобіографічному листі, — я сказала, що краще трудитись для свого народу, як для чужого, і під впливом таких думок написала повісточку: "Уроєна слабість" (1886), котру "Буковина" видрукувала..."

Відкривши це благородне, найсвятіше почуття, Є. Ярошинська постановила закріпити його в собі і пробуджувати в інших, приспаних денаціоналізацією, румунізацією, оніме́ччєнням. Відтепер національний елемент став невід'ємною частиною її думок, прагнень, поведінки, стимулом і змістом життя. З того часу вся її праця була підпорядкована завданню якомога глибше пізнати свій народ, його історію, мову, культуру, літературу, щоб шляхом просвіти розбудити людину в людині, її національну гідність.

Євгенія Іванівна увійшла в українську культуру як талановита письменниця, активний громадський діяч, педагог, перекладач, етнограф, фольклорист. Жила і творила Ярошинська на Буковині, штучно тоді відмежованій політичними кордонами від інших українських земель. Загарбана Австрією 1774 р., Буковина фактично стала її колонією, українське населення було позбавлене політичних прав, а панівні класи жорстоко експлуатували трудящих. Боротьба проти соціального й національного гніту нещадно придушувалася. Було розгромлене селянське повстання, що спалахнуло в 1840-х рр. на Буковині під проводом відомого революційного діяча Лук'яна Кобилиці. Правда, внаслідок революції 1848 р. в Австрії, влада якої поширювалася й на Буковину, уряд був змушений скасувати кріпосне право, але це скасування проводилося "зверху" і не поліпшило ні матеріального, ні культурного становища трудящих. Колонізатори докладали всіх зусиль, щоб поніме́чити українське населення. "Під впливом німецьких урядів і шкіл витворилися на Буковині такі обставини, що вся інтелігенція прийняла німецьку мову за свою — і її уживала і в розмовах і на письмі, бо лише її і знала так, що могла писати без труднощі", — підкреслював Осип Маковей. Перша на Буковині газета, що друкувалася українською мовою, з'явилася тільки в 1885 р. Це була "Буковина".

Початок літературного руху на Буковині пов'язаний з іменами Ю. Федьковича та С. Воробкевича, які відчували на собі значний вплив культурного життя Наддніпрянської України та Галичини. Вони вперше у своєму краї звернулися до джерел народної мови і ввели її до літературного вжитку, уперше розповіли у своїх творах про життя простих буковинців. Але навіть Ю. Федькович і С. Воробкевич, як і О. Кобилянська, свої ранні твори писали німецькою мовою, що було викликано процесами насильного поніме́ччування Буковини. Німецькою мовою розпочала літературну діяльність й Ярошинська.

Починати довелось майже з нуля. Українську мову Євгенія чула тільки вдома; з української літератури прочитала кілька поезій і повість "Люба-згуба" Ю. Федьковича, історії України не читала. У гімназії дбали про "винародовлювання" вихованців, тому

рідна мова була замінена німецькою. Отже, учні говорили та думали німецькою. В інтелігентних родинх вважалося ознакою поганого тону розмовляти "мужицькою" мовою.

Для Є. Ярошинської Ю. Федькович і редакція "Буковини" стали добрими порадиниками, що власним прикладом показували, хто вони, "чиїх батьків діти"... Саме до Федьковича Євгенія звернулася з проханням дати список творів, корисних для читання: "Прошу Вас, високоповажний пане, будьте і надалі моїм ангелом-хранителем, котрий би мене остерігав і на праву дорогу, котра провадить до честі і слави, направив".

Редакція газети "Буковина" порадила Ярошинській писати так, як народ говорить, уникаючи церковно-московської мішанини і предмету для своїх творів з чужого життя, аристократії і чужих народів. "Щодо оповідань, най служать Вам у кожному вигляді повісті Федьковича, Вовчка і др., щодо поезій — держіться Шевченкових творів. Читання творів наших питомих писателів українських, галицьких і буковинських принесе Вам найбільшу користь".

Так Є. Ярошинська познайомилася з творчістю І. Котляревського, Є. Гребінки, Г. Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, К. Устияновича, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Т. Шевченка, І. Франка.

Особливо великий вплив на Є. Ярошинську справив Ю. Федькович, який постійно підтримував письменницю і спрямовував її на шлях служіння своєму народові. Його поезії, "повні ніжної краси, читала по кілька раз, навіть вчила їх напам'ять", — згадувала письменниця у листі до І. Левицького. У газеті "Буковина" Є. Ярошинська друкує рідною мовою свої оповідання. Особистим прикладом і порадами буковинський поет сприяв і фольклористичній діяльності Євгенії Іванівни, яку вона розпочала разом із написанням художніх творів. Чималу роль у становленні Є. Ярошинської як української письменниці і фольклориста зіграв відомий український письменник, фольклорист, активний громадський діяч, друг І. Франка М. Павлик. Він заохочував письменницю збирати фольклор, вивчати твори Шевченка: "...Я радив би Вам таки найбільше записувати народні пісні та оповідання та пробувати про всякі справи просто говорити з народом, то тоді скоро виробиться у Вас стиль — усе стане Вам іти гладко, про все станете говорити просто... Особливо, коли хочете писати і поезії, то мусите перше добре пройти школу народних пісень та Шевченка, мусите їх читати вголос, розбирати до найменшої дрібниці", — писав М. Павлик до Є. Ярошинської.

Прислухаючись до порад Ю. Федьковича та М. Павлика, Євгенія Іванівна багато працювала, постійно читала та вдосконалювала письменницьку майстерність. Фольклористичну діяльність, як і літературну, Є. Ярошинська розпочала досить рано. З чотирнадцяти років вона вже записувала народні пісні. Збирання фольклору було своєрідним подвигом дівчини, адже в ті часи в понімецьчуваній Буковині серед інтелігенції було чимало людей, що цуралися всього українського. "Кілько раз мене мої подруги висміяли за мою демокрацію, як вони з мене кепкували, що я селян тримаю за людей, що я з тими розмовляю по-людськи, що восхищаюсь їх піснями і шаную їх обичаї", —

писала Є. Ярошинська М. Павликові 18 грудня 1888 р. "Но то мене не звело з дороги, — продовжує Ярошинська в цьому листі. — Я все була і буду найбільшою приятелькою мого народу. Будучи дочкою сільського учителя, я щодень маю спосібність сходитись з народом і студіювати его жите".

Записування фольклору дало письменниці можливість всебічно вивчити життя народу, пізнати його багатий духовний світ. "При сій нагоді, — писала Ярошинська, — відкрився мені весь скарб народної словесності, вся краса народної мови і поезії. Я пізнала, що сей наш народ... мав великі інтелектуальні здібності...".

Зібравши сто п'ятдесят пісень, Є. Ярошинська надіслала їх у Чернівці до літературного товариства "Руська бесіда", яке ще 1886 р. оголосило конкурс на кращу збірку народних пісень. Збірку молодій письменниці визнали найкращою, але премії не дали і пісні не опублікували: не було коштів. Однак Євгенію це не зупинило, вона продовжила свою нелегку, але надзвичайно цікаву роботу, і невдовзі кількість зібраних нею пісень досягла чотирьохсот п'ятдесяти; їх вона послала до Львова. Але й на цей раз її записи не були опубліковані. Письменниці навіть нічого не відповіли. Тоді вона надіслала свою збірку до Російського географічного товариства в Петербург. 22 грудня 1888 р. на засіданні його ради Є. Ярошинську за збірку "Пісні буковинсько-руського народу з-над Дністра" нагородили великою срібною медаллю та грошовою премією — 500 крб. Але, на жаль, збірка так і не була надрукована.

Деякі свої фольклорні записи Євгенія надіслала І. Франкові та М. Павликові, а 1892 р. до Львівського товариства "Просвіта" нову збірку народних пісень, але й цього разу не пощастило: вона не побачила світ. Проте рукописні збірки Є. Ярошинської стали у пригоді дослідникам фольклору (зокрема, ними користувалися М. Павлик, І. Франко, О. Маковей та інші).

У 1880—1890 рр. Є. Ярошинська починає збирати й етнографічні матеріали. Про це є згадки в її листах до М. Павлика та видатного чеського фольклориста й етнографа Ф. Ржегоржа, якому невтомна фольклористка передала чимало малюнків народних вишивок, писанок (і самі писанки), зразків народного одягу, а також описи народних вірувань про сонце і місяць, народні легенди, народний календар свят, гербарій лікарських рослин з відповідними поясненнями. Малюнки народних вишивок, зроблені Є. Ярошинською, публікувалися в чеських і німецьких журналах.

Багато цікавих фольклорних та етнографічних матеріалів Євгенія Іванівна передала етнографу О. Монастирському. Зібрані нею пісні, прислів'я, приказки, описи народних обрядів, народні ігри, народну медицину тощо вчений використав у праці про українців Буковини. У 1891 р. Є. Ярошинська надіслала до Львівського об'єднання товариства "Просвіта" фольклорно-етнографічну розвідку під назвою "Весільні обичаї буковинсько-руського народу в наддністрянських околицях", яка складалась з п'ятидесяти шести весільних пісень й була надрукована в "Календарі товариства "Просвіта" на рік переступний 1892". Про свою "збирацьку роботу" Євгенія Іванівна розповідає в листах до своїх друзів і знайомих, а також у художніх творах ("Вірна люба"). Фольклорно-етнографічна праця плідно позначилася на літературних творах письменниці. Як і інші

українські художники слова, вона черпала для своїх творів теми, образи та ідеї з народної поезії. Чимало народних пісень органічно ввійшло до новел "Понад Дністром", "Липа на межі", "Проклятий млин", до повісті "Перекинчики". Це надало творам письменниці емоційної сили й краси. У дусі казок написано твори для дітей: "Цвіти", "Найбільший скарб", "Панна і мужичка", "Богиня снів", "Сніг", "Лис і бузько", "Орел і лис". За народними мотивами створено оповідання "Брати".

Сучасники Є. Ярошинської високо оцінили її діяльність. Так, М. Павлик назвав її "різносторонньою невсипущою робітницею — рішучою громадянкою". Український письменник-демократ С. Яричевський, який особисто знав Ярошинську, у своїх спогадах про письменницю наголошував, що це була "одна з перших жінок буковинських", яка "власним трудом і силою волі видобулася з низин ігноранції, вибилася на ясну поляну-царину рідної літератури, осяяну всіма проміннями гарячої любові до цілого нашого українського народу... В ній пізнав я високоідейну людину, що розуміла, відчувала і всім серцем плекала ідеали України".

Є в записках Євгенії Ярошинської й балади. Деякі з них дуже давнього походження, наприклад, балада "Іди, синку, куда знаєш". Збирала письменниця-фольклористка і календарно-обрядову поезію — колядки, щедрівки, обжинкові пісні, коломийки — своєрідний поетичний літопис життя українського народу гірського краю. Ім'я Євгенії Ярошинської добре відоме і в наші дні. Окремими книгами вийшли твори письменниці.

Кінець 1880-х рр. — це напружена виснажлива праця в кількох напрямках. Як письменниця вона привернула увагу І. Франка, котрий, здійснюючи огляд української літератури за 1888 р., відзначив: "Гарний талант початківця виявився на Буковині в особі панни Є. Ярошинської, яка своїми новелками, взятими з життя, підтримує виключно буковинські видання".

У липні 1891 р. Євгенія у складі делегації діячів української культури Галичини відвідала етнографічну виставку в Празі, враження від якої описала в "Споминах з подорожі до Праги". З білою заздрістю дивилась Ярошинська на чеських жінок-патріоток, перейнятих проблемами сучасного життя, безпретензійних в одязі, у поведінці з чоловіками, ділових і жіночних водночас. Приклад чеських жінок, які щасливо поєднали соціальне й жіноче питання, знайомство з Н. Кобринською, видатною діячкою феміністичного руху в Галичині, надихнули письменницю взятися до праці. Є. Ярошинська остаточно утвердилась у думці працювати для народу на ниві освіти. З 1888 р. вона виступає з публічними статтями в газеті "Буковина" та журналі "Народ", в альманасі "Наша доля" — на теми соціальної емансипації людини, особливо жінки; про соціальне становище селян, особливо селянок у тодішньому суспільстві; про роль і завдання інтелігенції у національно-визвольному русі; про стан і потребу національної освіти тощо: "Дещо про буковинсько-руську інтелігенцію", "Як ведеться нашим селянкам на Буковині, коло Вікна", "Чого нам боятися?" та багато інших. Поринувши з головою в громадську роботу, Є. Ярошинська не полишає письменницької й педагогічної діяльності. Вона обстоює навчання дітей рідною мовою в дусі любові до своєї землі, свого народу.

Є. Ярошинська разом з Н. Кобринською, О. Кобилянською, У. Кравченко брала участь у написанні та поданні низки петицій до австрійського парламенту, домагаючись права жінки на навчання в університетах, відкриття української жіночої гімназії. Вона співпрацювала з організаціями різних товариств у відкритті читалень, виступала з доповідями на конференціях, стала членом Радикальної партії, заснованої І. Франком та М. Павликом; у журналі "Дзвінок" опублікувала більше 40 творів для дітей; 12 травня 1896 р. склала кваліфікаційний іспит, що давав право викладання німецькою та українською мовами. "Моя писательська діяльність не приносила мені ніяких гонорарів, звичайно, як у русинів, треба, отже, за кавалком хліба обзиратись, щоб могли для своєї музи жити". Є. Ярошинська навчала семилітніх дівчаток вишивати прекрасні узори, а старших гаптувати та панчохи плести, не забуваючи при цьому читання, писання і рахування. Віддавалася роботі цілком. Свої знання, уміння, серце, любов передавала дітям, не цураючись пособити в міру можливості й їхнім батькам-селянам. Її поведінка, праця, незалежність викликали подив та осуд ровесниць. Євгенія Іванівна не цуралась, як вони, своєї мови, не насміхалась над своїм народом, чесно відпрацьовувала шматок хліба, як це робили І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, пізніше М. Коцюбинський, котрі, часто за рахунок власного сну і здоров'я, займалися літературою. Вона тішилася найменшим поступом у праці своїй, навчанні дітей, але найбільшим щастям світилися її очі, коли серед того загального суму, темноти, горя і байдужості бачила проблиск національного прозріння народу, пробудження зі сплячки, зацікавленість у власній долі. Тоді не чула втоми і з новими силами поринала в працю, бо "нема ліпшої потішительки в журі, як праця, при ній забувається на бурі, які душею метають, на біль, що серце стискає, а хочеться все вперед та вперед йти. Отже, най жие праця!".

І Євгенія Ярошинська йшла по життєво-творчій дорозі граціозно і впевнено, не сповільнюючи кроку, не звертаючи вбік, жодного разу не впавши. Звіт, який вона прочитала на вчительській конференції — останній публічний тріумфальний виступ у Чернівцях — уважно вислухали й високо оцінили 200 учасників.

До останнього дня Євгенія Іванівна намагалася дбати про духовний хліб для свого народу. Перемагаючи смертельний біль (невдала операція), вона не переставала цікавитися громадським життям, а відчуваючи наближення невідворотного кінця, турбувалася про видання своїх творів (навіть за власний рахунок), дуже засмучувалася, що не буде більше писати. А стільки було великих планів! Смерть, що настала 21 жовтня 1904 р., залишила їх нездійсненими. Зосталися невимовлені слова, недописані твори. Та духовний спадок, який залишила Є. Ярошинська українському народові — це скарб, над яким не владні ні час, ні суспільні зміни.

Література про Євгенію Ярошинську: із фондів ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка

Гнідан О. Євгенія Ярошинська / О. Гнідан // Ми — в історії (1868—1904) : збірник / за ред. Г. Дацюка. — К., 1998. — С. 22—41.

Ковалець Л. "Власним трудом і силою волі..." Штрихи до портрета Євгенії Ярошинської / Лідія Ковалець // Слово і час. — 2012. — № 2. — С. 63-72. — Бібліогр. в

кінці ст.

Ковалець Л. М. Листи Григорія Купчанка до Івана та Євгенії Ярошинських як причинки до портретів автора й адресатки : спроба презентації / Л. М. Ковалець // Народна творчість та етнологія. — 2011. — № 4. — С. 62-69. — Бібліогр. в кінці ст.

Ковалець Л. Уроки Євгенії Ярошинської / Л. Ковалець // Дивослово. — 2005. — № 1. — С. 59—60.

Козачок Я. Дві доли — дві зорі : Наталя Кобринська, Євгенія Ярошинська / Я. Козачок, М. Козачок. — Тернопіль : [б. в.], 1997. — 55 с.

Козинський Л. В. Жанрово-стильове багатство малої прози Євгенії Ярошинської / Л. В. Козинський. — [К.] : Інтелект, 1999.

Коковський Ф. Забута піонірка / Коковський Ф. // Жінка. — 1937. — № 18. — С. 2-3.

Коржупова А. П. Євгенія Ярошинська / А. П. Коржупова // Літературна газета. — 1958. — 17 жовт.

Коржупова А. П. З фольклористичної та етнографічної спадщини Євгенії Ярошинської / А. П. Коржупова // Народна творчість та етнографія. — 1958. — Кн. 4. — С. 116—117.

Погребенник Ф. Євгенія Ярошинська / Ф. Погребенник // Українська мова і література в школі. — 1968. — № 10. — С. 94—95.

Стецько П. І. Євгенія Ярошинська і народна творчість / Стецько П. І. // Народна творчість та етнографія. — 1966. — № 1. — С. 61—64.

Тарнавська М. Євгенія Ярошинська : життя і творчість / М. Тарнавська // Сучасність. — 1976. — № 6. — С. 5—24.

Тарнавська М. Оповідання Кобилянської, Ярошинської, Грицька Григоренка і Лесі Українки — англійською мовою / М. Тарнавська // Всесвіт. — 2002. — № 3/4. — С. 166—167.

Філіп Ю. Ольга Кобилянська і Євгенія Ярошинська: на перехресті життєвих і творчих доль / Ю. Філіп // Українська мова та література (Шкільний світ). — 2009. — N 9. — С. 15-18.